

zi'yi şehrin alınması için teşvik ettikten sonra geri dönmüştür. Diğer bir rivayette ise Sultan Alâeddin'in hiç oğlu olmadığı için Osman Gazi'yi oğlu gibi sevdiği anlatılır. Ancak bu son rivayet bir yakıştırma, onun Osman Bey'e gönderdiği söylenen Türkçe temliknâme ile Farsça menşurlar da uydurmadır. Adına kesilmiş gümüş sikkelerden bazıları zamanımıza kadar gelmiş olup bunlar Luluva (Ulukışla), Süleymanşehri (Beşşehir), Sarıkavak ve Antalya'da 697 (1298), 699 (1300), 700 (1301) tarihlerine aittir.

Zayıf karakterli bir hükümdar olan III. Alâeddin Keykubad atalarının geleneğinden ayrılarak zulüm yoluna sapmış, böylece hem hükümdarlıktan olmuş hem de Anadolu Selçuklu Devleti'nin itibarını halk ve Moğollar katında gözden düşürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 235 vd., 241, 259, 277, 278 vd., 282, 291; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin*, II, 846-849; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 3-4, 8-9; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 70-111; *Târih-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1952, s. 41-42, 67; Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-şefik*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4519, s. 301; İsmâil Galib, *Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiyye*, İstanbul 1309; Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321, s. 349; Şükrullah Çelebi, *Behcetü't-tevârih* (trc. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1947, s. 52; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, bk. İndeks; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 287, 293-294; a.mf., "Kaykubad III", *EP* (İng.), IV, 818; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara 1969, s. 67-71; İbrahim Kafesoğlu, "Keykubad III.", *İA*, VI, 662-663.

FARUK SÜMER

KEYL

(bk. KİLE).

KEYLECE

(bk. KİLE).

KEYLİ

(الكيلي)

Hacim ölçü birimiyle ölçülerek işlem gören misli mal anlamında hukuk terimi.

Sözlükte **keyl** "hacim ölçü birimleriyle ölçmek; hacim ölçüsü ve ölçek", bu kelimenin nisbet eki almış hali olan **keyli** de (çoğulu keyliyyât) "hacim ölçü birimleri-

le ölçülerek işlem gören mal" anlamına gelir. Kur'an'da **keyl** "ölçmek" ve "ölçü" mânasında on yerde geçer (el-En'âm 6/152; el-A'râf 7/85; Yûsuf 12/59, 60, 63, 65 [iki kere], 88; el-İsrâ 17/35; eş-Şuarâ 26/181). Aynı kökten türetilen ve sözlükte "hacim ölçü aleti" anlamına gelen **mikyâl**, mecazi olarak daha çok bir bölgede yaygınlık kazanmış belli bir ölçü biriminin adı olarak kullanılır. Türkçe'de **kile** böyledir. "Hacim ölçü birimleriyle ölçülmüş" mânasındaki **mekil** de (çoğulu mekilât) hukuk terimi olarak **keyli** anlamında kullanılmaktadır. Nitekim *Mecelle*'de "Keyli ve mekil keyl ile ölçülen şey" diye tarif edilmiştir (md. 133).

Malın misli ve kıyemî şeklinde ikili ayırımı, misli malların da kullanılan ölçünün türüne göre **keyli**, **veznî**, **adedî** olarak ayırımı hak ve borçların ifasını yakından ilgilendirdiğinden klasik fıkıh doktrininin satım ve karz akidleri başta olmak üzere muâmelât türlerinde daima göz önünde bulundurulmuş ve üzerinde durulan bir konu olmuştur. **Keyli** mallar hukukta misli malların bir grubu olup bunların hacim ölçü birimleriyle ölçülebilenlerini ifade etmektedir. Bir malın miktarının hangi tür ölçüyle belirleneceği ise toplumların bu konudaki örfüne, yerleşik ticarî teamüle bağlı bir husustur; klasik dönem fakihlerinin buğday, arpa, pirinç vb. tahıllar ile hurma, tuz ve kuru üzümü **keyli** mallar olarak tanıtmaları da bundan kaynaklanır. Aynı yaklaşım korunduğunda fıkıh kitaplarında yer alan **keyli** mal örneklerinin bir kısmının günümüzde bu özelliklerini yitirdiği veya litre ve metre-küp gibi hacim ölçüsü birimleriyle ölçülerek hukukî işlem gören benzin, doğal gaz vb. malların da **keyli** mallar grubuna katılması gerektiği görülür.

Bir malın **keyli** olması için misli mal grubunda yer alması ilke olarak gerekmez. Birlikte istisna sayılabilecek bazı durumlarda bu aranmaz. Çünkü malın **keyli** oluşu kullanılan ölçü birimiyle, misli olması ise onu oluşturan fertler arasında farklılık bulunmamasıyla alakalı olduğundan meselâ **keyli** mallardan karışım halinde olmayan arpa ve buğday misli mal sayılırken bunların veya başka **keyli** malların, **keyli** olarak işlem gören sıvıların birbirinden ayrılamayacak şekilde karışımından oluşan bir mal ölçü birimi olarak **keyli** olduğu halde karışım oranı bilinebilir ve uygulanabilir olmadığı sürece misli mal değil kıyemî mal sayılır (*Mecelle*, md. 1119; Ali Haydar, III, 340-341).

Keyli mal adlandırma ve ayırımı borçlar hukukunda öncelikli olarak ifayı ilgilendirir. Bunun yanında malın **keyli** oluşu ribâ yasağıyla, selem akdiyle, tarım ürünleri başta olmak üzere malların zekât ve vergi miktarlarıyla da ilgili bir husustur. Borcun konusunun belirli bir miktar **keyli** mal olması ve borç konusu malın miktarının da hacim ölçü birimleriyle belirlenmesi halinde, edime uygun ifanın gerçekleşmesi için ifa konusu olan malın aynı ölçü birimiyle ve aynı miktarda ödenmesi gerekmektedir. Geri ödenen miktar asıl borçtan az olduğunda eksik ifa, fazla olduğunda da ribâ gerçekleşebilir. Hatta klasik fıkıh doktrinine göre böyle bir fazlalık **keyli** malların peşin mübâdelesinde dahi ribâyâ yol açmakta olup fazlalık faiziyle (ribe'l-fadl) ilgili meşhur hadisin bazı rivayetlerinde yer alan "ölçeği ölççeğine" (keylen bi-keylin) kaydı da (*Müsned*, II, 222; Buhârî, "Büyü", 75, 82) buna işaret eder (bk. FAİZ).

Hz. Peygamber, dinî ve hukukî borçların yerine getirilmesinde açıklığı ve uyumlama birliğini sağlamak maksadıyla hacim ölçüsü birimleri konusunda Medineliler'in, ağırlık ölçüsü birimleri konusunda ise Mekkeliler'in ölçülerinin esas alınacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, "Büyü", 8; Nesâî, "Zekât", 44; hadisin farklı rivayetleri için bk. Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm, s. 624-625). Hadislerde, satım akidinde ve onun bir türü olan selem ve arâyâ satımlarında mebfîn vezin veya **keyl** olarak bilinir olmasının istenmesi de (Buhârî, "Büyü", 84; "Selem", 7; Müslim, "Büyü", 64; İbn Mâce, "Ticârât", 59) hukukî işlemlerin taraflar arasında uyumsuzluğa ve haksızlığa yol açacak derecede bir kapalılık taşınmasını önlemeye yöneliktir. Ancak misli malların tâbi olacağı ölçü birimini örf ve teamül belirlediğinden **keyli** olan bir mal zamanla veya farklı bölgelerde ve işlem hacimlerinde **veznî** veya **veznî** bir mal da **keyli** olabilmektedir. Meselâ buğday başta olmak üzere tahıllar eskiden **keyli** mal olduğu halde günümüzde özellikle de büyük miktardaki muamelelerde **veznî** olarak işlem görmektedir. Tuz vb. bazı maddeler de böyledir. Ancak fakihlerin çoğunluğu, fazlalık faizinin tahakkuk şartlarından söz eden hadiste (Buhârî, "Büyü", 74-82; Müslim, "Müsâkât", 81; Tirmizî, "Büyü", 23) geçen altı kalem maldan altın ve gümüşün **veznî**, diğerlerinin **keyli** mal olarak zikredilmesi olmasını esas alarak ribevî malların bu özelliklerini sonuna kadar koruyacakları görüşündedir. Onlara göre faize yol açma-

KEYLİ

ması için bedeller arasında gerçekleşmesi gerekli olan eşitlik keylî mallarda keylen, yani hacim ölçüsü birimleriyle belirlenmek zorundadır. Aralarında belki de en dikkate değer tartışma, malın keylî veya veznî oluşunun yasağın illeti sayılıp sayılmayacağı ya da sayı ve uzunluk hesabına tâbi malların da bu kapsama alınıp alınmayacağı noktasındadır. Hanefîler'den Ebû Yûsuf başta olmak üzere bazı müctehidler göre ise malların ölçü birimlerinin belirlenmesinde halkın teamülüne esas olduğundan anılan hadislerde bazı malların ölçü birimlerinin zikredilmesi o günkü vâkıyı tesbit ve ifade anlamında olup bu konuda hiç değişmeyecek bir belirleme yapma gayesi taşımaz. Bunun için de ribevî malların keylî ve veznî oluşu örfî bir özelliktir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 222; Buhârî, "Büyü" , 74-82, 84, "Selâm" , 7; Müslim, "Büyü" , 64; "Müsâkât" , 81; İbn Mâce, "Ticârât" , 59; Ebû Dâvûd. "Büyü" , 8; Tirmizî, "Büyü" , 23; Nesâî, "Zekât" , 44; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, Kahire 1396/1976, s. 624-625; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*(Kahire), VI, 146-178; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VI, 169-170; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*(Kahire), IV, 181-182, 203; a.mlf., *Mecmû'atü'r-resâ'il*, II, 115-118; *Mecelle*, md. 133, 1117, 1119; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 231, 235; III, 335-342; Bilmen, *Kamus*², VI, 10, 112; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-fikhiyyü'l-âm*, Dimaşk 1387/1968, II, 885-886; a.e., (1384/1965), III, 150-156; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982-87, II, 209-214; III, 14-15.

BEŞİR GÖZÜBENLİ

KEYSÂN

(كيسان)

(ö. 67/686)

Keysâniyye fırkasının merkezi şahsiyetlerinden Muhtâr es-Sekafî'nin yakın adamlarından (bk. KEYSÂNİYYE).

KEYSÂNİYYE

(الكيسانية)

Muhammed b. Hanefiyye'nin imam ve mehdî olduğunu iddia eden ilk aşırı Şii grupların ortak adı.

Fırkanın adı, Hz. Ali'nin Sıffîn Savaşı'nda ölen kölesi yahut Muhammed b. Hanefiyye'nin öğrencisi Keysân'dan veya Hz. Ali tarafından Muhtâr'a verildiği söylenen Keysân lakabından kaynaklandığı naklediliyorsa da (Eş'arî, s. 18; Bağdâdî, s. 38; Şehristânî, I, 147) fırkanın, ismini Becile

kabilesinin âzatlılarında Ebû Amre Key-sân'dan aldığı yolundaki kanaat daha isabetli görünmektedir (Sa'd b. Abdullah el-Kummî, s. 21). Hareketi destekleyenlerin başında gelen Yemenli Arap kabileleri ve diğerlerinin Muhtâr es-Sekafî'nin yaşadığı dönemde Keysân'ı lider kabul ettiklerine dair bir bilgi yoksa da Muhtâr'ın ölümünün ardından (67/686-87) onun başkanlığını benimsemiş olmaları muhtemeldir. Aşırı düşüncelere sahip olup devrinde mevâlî arasında hatırı sayılır bir kişi konumunda bulunan Keysân, Muhtâr'ı Kûfe'deki isyanı esnasında desteklemiş (66/686), başarı elde edildikten sonra da onu koruma görevini üstlenerek başmuhafızı olmuştu. Muhtâr'ın, İbnü'l-Hanefiyye'nin görevlendirdiği vasîsi ve temsilcisi olduğunu ileri süren Keysân, onun Cemal ve Sıffîn'de Ali'nin muhaliflerine karşı takındığı olumsuz tavır yanında Ali'den önceki halifelerle Cemal ve Sıffîn'e katılan muhaliflerinin kâfir sayıldığını ilân etmekten çekinmiyordu. Ayrıca Cebrâil vasiyetiyle Muhtâr'a vahi geldiğini, fakat Cebrâil'i göremediğini, diğer büyük meleklerin de kendisini ziyaret ettiğini ileri sürüyordu (a.g.e., s. 21-22). Muhtâr es-Sekafî, Muhammed b. Hanefiyye'nin imâmetinin kardeşlerinin imâmetinden sonra gerçekleşeceğini kabul ettiği halde Keysân, Hz. Ali'nin Hasan ve Hüseyin'i dışlayarak Muhammed b. Hanefiyye'yi halef ve vasî tayin ettiğini söylüyordu. Muhtâr es-Sekafî'ye ait kuvvetlerin Mühelleb b. Ebû Süfere kumandasındaki Mus'ab b. Zübeyr ordusuyla Dicle yakınında el-Mezâr mevkiinde karşılaşması sırasında (67/686-87) mevâlîye kumanda eden Keysân'ın savaştan sonra isminin geçmemesi burada öldürüldüğünü göstermektedir.

Muhtâr es-Sekafî'nin çevresinde kurulum siyaset ve akîdeyle ilgili bazı düşünceler ortaya koyan Keysâniyye mensuplarının tamamı Muhammed b. Hanefiyye'nin imâmetini benimsemekle birlikte onun imamlığının doğrudan babasından mı yoksa kardeşleri Hasan ve Hüseyin'den mi intikal ettiği konusunda fikir birliğine varamamışlardır. Bir kısmı, Hz. Ali'nin Cemal Vak'ası esnasında sancağı ona taşımasına dayanarak imâmeti doğrudan babasından devraldığını iddia ederken diğerleri Hasan ve Hüseyin'den sonra imâmet görevini üstlendiğini kabul etmişlerdir. Onun Hasan ve Hüseyin vasiyetiyle babasından gelen bütün ilimleri öğrendiğini ileri süren fırka mensupları te'vil ve bâtinî bilgiler dahil cismanî ve ruhanî

ilimlere vâkıf olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre din bir kişiye veya imama itaat etmekten ibarettir. Bu düşünceden hareketle namaz, oruç, zekât, hac ve diğer dinî rükünleri te'vil eden Keysâniyye, imama itaat ettikten sonra dinî yükümlülüklerin bir anlamı kalmayacağını ve bu sebeple terkedilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Ayrıca âhiretle ilgili konularda inanç zafiyeti içinde buldukları belirtilen Keysâniyye gruplarının benâsüh, hü'lûl ve rec'at gibi hususları benimzedikleri (Şehristânî, I, 147), bu sebeple kendilerine karşı olumsuz tavır alındığı, zaman zaman Şii aşırılığını temsil eden Sebeiyye adıyla anıldıkları bilinmektedir.

Muhtâr es-Sekafî'nin ölümünün ardından gelişmeler kaydeden, Muhammed b. Hanefiyye'nin vefatından sonra da (81/700) onun ölüp ölmediği, bulunduğu yer, tekrar dönüp dönmeyeceği ve imâmetin kime intikal edeceği gibi konularda on kadar gruba ayrılan Keysâniyye'nin önemli fırkaları şunlardır:

Muhtârîyye. Şehristânî'nin Keysâniyye içinde ayrı bir grup saydığı bu fırka, Hz. Ali'nin ölümünün ardından yahut Hasan ve Hüseyin'den sonra Muhammed b. Hanefiyye'nin imam olması gerektiğini benimseyen Muhtâr'ın ilk ve aslı mensuplarıdır. Muhtâr es-Sekafî'nin Hâricî, Zübeyrî ve Şii olup daha sonra Keysâniyye hareketiyle Hüseyin'in intikamını almak için ortaya çıktığı, İbnü'l-Hanefiyye'nin dâisi olduğu, anlaşılmasız ifadelerle bazı gizli ilimlerden bahsettiği ve bir fırsatçı olduğu şeklindeki değerlendirmeler hemen bütün kaynaklarda yer almakla birlikte bazı çağdaş müellifler tarafından kabul görmemektedir (meselâ bk. Ali Sâmî en-Neşşâr, II, 47). Muhtâr'ın iddialarına vâkıf olan İbnü'l-Hanefiyye, onun halkı kendi çevresinde toplamak için böyle bir teşebbüse giriştiğini belirterek kendisiyle ilgili olmadığını açıklamasına rağmen faaliyetlerini engelleyememiştir. Bir taraftan İbnü'l-Hanefiyye'nin temsilciliğini iddia ederken diğer taraftan Hz. Hüseyin'in intikamını almak için mücadelesini sürdüren Muhtâr'ın Arap kâhinlerinin seçili ifadeleri gibi gaybla ilgili anlaşılmasız sözler söylediği, kendisine beyaz güvercinler şeklindeki melekler tarafından getirilen vahiy yahut imamın bildirmesiyle ortaya çıkacak hadiseleri önceden bildiği, olayların haber verdiği şekilde çıkması durumunda ise Allah'ın bilgisinin ve iradesinin değiştiğini ileri sürdüğü nakledilmektedir (Bağdâdî, s. 47-48; Şehristânî, I, 147-150).